

MARTÍ POUS I SERRA

ENTORN DEL REC COMTAL (II):
APROXIMACIÓ AL CONTINGUT DEL FONS DOCUMENTAL
DIPOSITAT A L'ARXIU MUNICIPAL DEL DISTRICTE DE SANT ANDREU

Pel juny de 1991, fou cedit a l'Arxiu Històric Municipal de Sant Andreu tot el dipòsit documental del Rec Comtal que custodiava l'últim Batlle d'Aigües de la Junta del Rec, el senyor Joan Campanyà.

Aquest dipòsit documental abasta des de l'any 1838 fins als anys 1980-85, que pràcticament van ser els últims amb funcionament organitzat de la Junta.

Aquest treball que avui presentem ni pretén ser una relació exhaustiva de la riquesa històrica continguda en aquest fons, ni tampoc un inventari. Ens hem animat a publicar-lo perquè sigui, per a l'estudiós i per a l'investigador, un instrument d'aproximació al contingut temàtic d'aquest conjunt de documents, en els quals, per bé que referits als segles XIX i XX, és possible trobar moltes referències als segles anteriors, amb la transcripció de documents dels segles XIII i XIV inclosos en estudis, informes, litigis, sentències territorials, etc., produïts durant aquests 150 anys.

En aquest dipòsit hi ha estats de comptes, llibres d'actes de la Junta, plànols, actes del Jurat o Tribunal d'Aigües, memòries de les juntes generals, correspondència rebuda i cursada, diaris i butlletins oficials de l'Administració, oficis, instàncies i tota mena de documentació escrita amb signatures autògrafes d'alcaldes, governadors, corregidors, militars, arquitectes, enginyers, homes d'empresa, etc.

A manera de panoràmica dels diversos temes que s'hi poden investigar, n'esmentarem uns quants amb el número de l'expedient i l'any a què correspon. No cal dir que el tema dominant de tota la documentació fa referència al regatge dels camps del Pla de Barcelona.

Ferrocarrils

La construcció del ferrocarril de Barcelona a França per Granollers, inaugurat el 1854, travessava el regadiu de Sant Martí de Provençals i de Sant Andreu de Palomar i afectava el Rec Comtal en la conducció principal i en els canals secundaris que repartien l'aigua per regar els camps. També el ferrocarril cap a Saragossa per Sabadell i Manresa, que sortia de Barcelona per l'actual avinguda de la Meridiana, afectava el Rec en el pas pel Clot, on hi havia diversos molins.

- La Junta del Rec designa els arquitectes Mas Vila i Rovira i Trias perquè s'entrevistin amb els tècnics del «Ferrocarril del Nord» per tal que es posin d'acord en referència a l'esplanació de terres pròximes al curs del Rec. *Exp. 8/1852.*
- L'arquitecte Rovira i Trias informa la Junta per escrit en referència al pont que ha de travessar la rasa del tren perquè condueixi l'aigua des del Torrent d'Estadella. En aquest informe tècnic, l'arquitecte Rovira pensa que «el piso del puente que servirá de cauce (...) lo eleva unos cuatro pies y setenta y cinco centésimas de pie del anterior cauce (...) y siempre que suceda una de las avenidas que acostumbra (...) causará graves desbordes con perjuicios de la Acequia y de la población de San Andrés (...)». Rovira i Trias recomana que, per evitar inundacions a Sant Andreu, si es fa aquell pont tal com la Companyia del Ferrocarril ha projectat, «se mandare construir unas paredes de obra de fábrica de una altura de ocho a nueve palmos hasta encontrar la calle de San Andrés (...)» (vegeu l'Apèndix I). També hi ha un informe del mateix arquitecte sobre «un puente sobre la Acequia en el trecho contiguo a la población de San Andrés inmediato a la Parroquia (...) que debe servir para la Estación que se ha de construir (...)». *Exp. 8/1852 i exp. 12/1856.*
- Hi ha molta documentació entre la Junta del Rec i el Ferrocarril de Barcelona a Saragossa, que passa per la Meridiana, amb molts informes tècnics de Rovira i Trias. *Exp. 17/1861.*
- Diversos informes de Rovira i Trias referents a la construcció d'un espigó al llit del riu Besòs que vol fer la Companyia del Ferrocarril. Amb croquis. *Exp. 2/1867.*
- Plànols del projecte per a la construcció de l'Estació de Mercaderies de la Sagrera. Aquest projecte afectava el Rec Comtal, ja que s'havien de construir sifons sota la via del tren per poder regar els camps de Sant Martí. *Carteta de Planos de Rectificación de la Acequia Condal/1917.*

- En la mateixa carpeta, hi ha el projecte d'una estació del «Ferrocarril de San Martín de Provencals (Barcelona) a Granollers», amb els plànols detallats de l'emplaçament entre els carrers de Marina i de les Corts Catalanes i la via del ferrocarril del carrer d'Aragó. Aquest projecte afectava el Rec Comtal, perquè obligava a una desviació del Rec pel carrer de les Corts Catalanes (1884). L'entitat propietària dels terrenys on s'havia de construir l'estació canvia de parer, segons demostra una escriptura del 27 de juliol de 1889. *Carpeta de Escrituras Públicas y Privadas*.

Proveïment d'aigua potable a Barcelona

Els representants de la Junta del Rec Comtal acudien a totes les informacions públiques convocades pel Diario Oficial de la Provincia referents a projectes de subministrament d'aigua a pobles, construcció de pous, captació de deus, etc. dins les conques dels rius Besòs i Ripoll, per tal d'informar-se si aquestes obres podien perjudicar les principals captacions d'aigua del Rec Comtal.

- Crònica copiada del «Diario de Barcelona» del dia 24 de novembre de 1827 sobre el proveïment d'aigua a Barcelona des de Montcada. *Exp. 1/1928*.
- «Acta de inauguración y posesión de la 3ª parte del agua de la Mina de Moncada», en la qual es descriu «la colocación de los nuevos repartidores de agua construidos para repartir, en tres partes iguales, el agua procedente de la Mina de Moncada». En aquesta mateixa carpeta hi ha diversos exemplars de diaris barcelonins que tracten del tema de la manca d'aigua a Barcelona. *Carpeta Ajuntament de Barcelona/1852*.
- Informe de Rovira i Trias sobre un projecte de proveïment d'aigües a Barcelona, patrocinat per José Zapatero, des de Barberà del Vallès. *Exp. 55/1861*.
- Un altre informe de Rovira i Trias referent a un projecte de subministrament d'aigües del torrent Calobrès, de la conca del riu Ripoll, als pobles de Gràcia, Sant Gervasi i Sarrià. L'autor del projecte era Josep Mas i Clotet. *Exp. 1/1862*.
- Projecte de Manuel Bertrand Salses per tal de portar aigua a Barcelona des de la riera d'Osor, amb l'anunci oficial publicat en el Butlletí Oficial de la Provincia de Barcelona. L'informe per a la Junta del Rec és de l'arquitecte Francesc del Villar i Carmona. *Exp. 19/1910*.
- Projectes d'ampliació de les mines subterrànies de Montcada per tal

- d'augmentar el cabal d'aigua, originals de Rovira i Trias, Francesc del Villar i Elies Rogent. *Carpeta de Escrituras Públicas y Privadas/1877*.
- Acta de comprovació d'una avaria a la partió d'aigües entre el Rec i l'Ajuntament de Barcelona, a la Boca de la Mina. *Carpeta de Escrituras Públicas y Privadas/1864*.
 - Acta d'aforament practicat a la instal·lació d'Aigües de Montcada, propietat de l'Ajuntament de Barcelona, que fa referència al funcionament d'una màquina de vapor. *Carpeta de Escrituras Públicas y Privadas/1878*.
 - Projecte (amb plànols) de proveïment d'aigua potable a Barcelona, procedent de la finca de can Donadeu, situada entre Montcada i Sant Fost. Aquest projecte va comportar controvèrsies que van durar molts anys. «La Crónica de Cataluña» i el «Diario de Barcelona» en van parlar sovint (els exemplars on se'n parla són en el mateix lligall). Inclou un informe de Rovira i Trias. D'aquest projecte, encara se'n parlava l'any 1895. En els mateixos lligalls hi ha exemplars de «El Diluvio» de 28/8/1892 i de 16/9/1892 i del «Diario de Barcelona» de 2/6/1895 i d'altres. *Exp. 41/1862 (dos lligalls)*.
 - Informe de Rovira i Trias, molt detallat, en què s'oposa a un projecte de subministrament d'aigües a Martorelles. *Exp. 8/1865*.
 - Llista d'usuaris del Rec Comtal que estaven disposats a vendre'l a l'Ajuntament de Barcelona «para proporcionar a sus habitantes el caudal de agua perteneciente a la Acequia Condal». En la mateixa carpeta-capsa, hi ha un imprès que el Centro de Defensa Social publica l'any 1916 amb el discurs d'un senador sobre «El asunto de las aguas de Barcelona». *Carpeta-capsa de varios papeles/1917*.
 - Oposició de la Junta del Rec a un aprofitament d'aigües del riu Mogent, que perjudicaria la captació de les mines del Rec. A la mateixa carpeta hi ha expedients d'altres oposicions. *Exp. Riera Marsà/1941. Carpeta de Oposiciones/Aguas/Arenas*.

Les mines subterrànies

Fins a l'any 1778, el Rec Comtal es proveïa exclusivament d'aigua del riu Besòs mitjançant una presa feta a Montcada. Davant la minva d'aigua superficial, es va decidir construir mines subterrànies que captessin l'aigua subàlvia dels rius Besòs i Ripoll.

- Desaparició d'una làpida a la Boca de la Mina que explicava qui l'havia sufragada i Acta de la col·locació de la nova làpida. *Exp. 76/1838*.

- Diversos oficis de l'Ajuntament de Barcelona per saber detalls de la prolongació de la mina. *Exp. 78/1838.*
- Informe de l'arquitecte Josep Mas Vila sobre la continuació de la mina sota el riu Besòs. *Exp. 9/1838.*
- Un altre informe de Mas Vila per a una nova mina per recollir més aigua. *Exp. 45/1839.*
- La Junta del Rec es fa ressò d'una queixa segons la qual el molí de can Cuyàs, de Montcada, llença al riu les aigües del Rec. *Exp. 34/1841.*
- Informe de l'arquitecte Antoni Rovira i Trias referent a la prolongació de la mina sota el riu Ripoll. *Exp. 10/1861.*
- Informes de Rovira i Trias en referència a un espigó en el Besòs que vol construir la Companyia del Ferrocarril (amb croquis). *Exp. 2/1867.*
- Plànols originals de les Mines. 1879. *Carpeta de papeles referentes a las obras de minas.*

El Reial Patrimoni

El Reial Patrimoni tenia el domini eminent sobre totes les aigües i, per tant, també el tenia sobre el Rec Comtal. Però, entre concessions noves i drets d'ús de vegades molt antics, els conflictes d'interpretació eren freqüents: les Juntes del Rec també en van tenir i alguns van durar anys i anys.

- Correspondència entre la Junta del Rec i la Batllia General del Reial Patrimoni de Catalunya referent a la part que li corresponia pagar per la construcció de les mines fetes sota el riu Besòs. *Exp. 87/1838.*
- Correspondència entre la Junta del Rec i el «Teniente General de los Ejércitos Nacionales», Josep Manso, resident a Madrid, en referència a les diferències de criteri amb el Reial Patrimoni sobre el pagament de la construcció de les mines sota el riu. Les últimes cartes ja les firma el fill del general Manso: D. Josep Manso i de Suriol. *Exp. 55/1839.*
- Expedient en el qual es tracta de la venda de béns del Reial Patrimoni que afecten el Rec Comtal. *Carpeta de Contratas/1887.*
- Documents sobre el Reial Patrimoni i una «Exposición a las Cortes sobre el Proyecto de Ley de Minas», de l'Acadèmia de Legislación y Jurisprudencia de Barcelona. Aquesta Exposició ocupa 10 fulls de lletra impresa a doble pàgina. *Carpeta de Planos de Rectificación de la Acequia Condal/1880.*
- «Contra-manifiesto de la Junta de Molinos Reales de Barcelona». Fulletó de

64 pàgines impreses, amb plànols, del molí de Cordelles. Àmplia exposició del plet que va sostenir aquella Junta contra Martina de Portella Copons i de Cordelles l'any 1849. *Carpeta de Contratas/1854*.

- «Derechos y Prerrogativas de los Molinos Reales extra-muros de la ciudad de Barcelona», amb referència a documents dels segles XIII i XIV. *Carpeta de Contratas/1758*.

Molins

Un dels usos importants de l'aigua del Rec ha estat el de moure molins. Des de Montcada fins a Barcelona, n'hi havia molts. La seva utilització no provocava pèrdua d'aigua: n'entrava tanta com en sortia.

- Un moliner de la Verneda és cridat pel Vice-president de la Junta per tal que expliqui per què tenia «8 sangraderas abiertas que iban dirigidas al molino de la Verneda», sense permís, tal com ha denunciat el Sequier. *Exp. 36/1841*.
- Joan Manuel Bofill, propietari del molí de Sant Andreu, es queixa a la Junta de la manca d'aigua i demana que n'hi donin més «a fin de que puedan trabajar las cinco muelas que contiene el referido molino». *Exp. 57/1847*.
- El Gobernador comunica a la Junta que li digui «qué número de molinos tiene la Acequia, su situación, su pertenencia o personas que los disfrutan y la vecindad de éstos». La Junta ho fa i li envia la llista: en total, n'hi havia nou. *Exp. 22/1856*.
- L'administració de l'Hospital Provincial de la Santa Creu es queixa a la Junta «de la escasez de la cantidad de agua que afluye al molino llamado de San Pedro, propiedad de este Hospital», i pensa que la manca d'aigua és «disminuida por filtros, agujeros, pozos y otros medios de absorción establecidos clandestinamente por algunos particulares». *Exp. 23/1858*.
- L'arrendatari del molí Carbonell, del Clot, és avisat per l'«Administrador Principal de Propiedades y Derechos del Estado» perquè pagui els costos repartits per la Junta del Rec. En aquest escrit es fa esment del monestir de Santa Maria de Junqueres i del monestir de Pedralbes com a propietaris anteriors d'aquest molí Carbonell. *Exp. 9/1861*.
- El Sequier informa a la Junta que el moliner del molí de Sant Joan no havia introduït aigua del Besòs, tal com tenia obligació. *Exp. 26/1861*.
- Uns regants amb aigua del «conduce» es queixen de la manca d'aigua a causa d'unes obres del molí de Sant Andreu. *Exp. 30/1861*.

- Llarg informe sobre els molins de Cordelles i sobre els drets que hi tenia la seva propietària, Martina de Portella Copons i de Cordelles, amb transcripció de documents dels segles XIV-XIX. *Exp. 51/1861*.

La Ciutadella de Barcelona

La Ciutadella es va construir en el terreny que ocupava el barri de la Ribera. Aquest barri es va enderrocar just acabada la Guerra de Successió del 1714. El Rei va determinar recloure Barcelona en un cercle de foc, i per això es va projectar i alçar la Ciutadella com una poderosa fortificació.

- Aquesta fortalesa es proveïa d'aigua del Rec mitjançant una canalització des de la Porta Nova. El dia 20 de juny de 1838, el Governador de la Ciutadella es queixa de la manca d'aigua «(...) por cuya razón (...) la guarnición no puede lavar la ropa (...) muy particularmente en el depósito de prisioneros y presidio (...)». *Exp. 19/1838*.
- Una altra queixa de la falta d'aigua a la Ciutadella, on s'invoca, a més, l'acord amb el «Baile del Real Patrimonio» «para que la guarnición de la Ciudadela no carezca del agua que le corresponda en la estación rigurosa que vamos a entrar». *Exp. 47/1839*. Segons explica Pi i Arimon, en descriure la Ciutadella, «(...) hay dentro de este fuerte dos pozos abundantes, una fuente que recibe el agua de la Acequia Condal y varios huertos» (Francesc Carreras i Candi, *Geografia general de Catalunya: la ciutat de Barcelona*, pàg. 625). Com a resultat de la queixa anterior i amb la intervenció del Governador de la Ciutadella, es van fixar els dies de proveïment d'aigua a la fortalesa: sis hores la nit de tots els dimecres i sis hores tots els diumenges.
- El «Jefe Político de la Provincia» publica un edicte sobre l'ús d'aigua del Rec. *Exp. 2/1840*.
- Una nova queixa del Governador a la Junta del Rec, però ara diu que «(...) esa falta emana de la interrupción de aguas que en beneficio suyo hacen los labradores de San Andrés de Palomar y Horta». *Exp. 25/1843*.
- El «Brigadier-Governador de la Ciudadela» comunica a la «Junta Directiva de las Aguas» que ell personalment ha vist com «(...) en el conducto particular de la fortaleza han tapado la reja con hierbas y piedras (...) y me he visto en la necesidad de mandar fuerza armada con uno de los dependientes de esta fortaleza, y no con un presidiario como dice esa Junta (...)». *Exp. 24/1851*.

- Noves queixes i petició que es detingui el causant. *Exp. 5/1855.*
- El Comandant del presidi informa a la Junta del Rec que l'aigua no arriba a la fortalesa perquè les regadores estan brutes i que enviarà soldats a netejar-les que cobraran «(...) un real y medio los cabos, un real los confinados y dos reales el capataz (...)». *Exp. 20/1857.*
- Més queixes que «(...) falta agua en términos que hasta para limpiar las ollas del rancho y fiambreras (...)». *Exp. 19/1857.*
- El Capità General es queixa a la Junta del Rec per la falta d'aigua al presidi, però la Junta li contesta que s'ha de queixar al monestir de Sant Pere o a l'Alcalde. *Exp. 20/1858.*
- El Brigadier-Governador de la Ciutadella comunica a la Junta que, assabentat que el motiu de no tenir aigua és que l'hi roben, «(...) me he visto en la indispensable necesidad de destinar fuerzas únicamente para que el cuidado de las correspondientes a la misma no sean robadas (...)». *Exp. 24/1859.*
- El 1864, un cop lliurada la Ciutadella a la ciutat de Barcelona pel general Prim, s'hi va construir el parc i, en ell, un llac que es va omplir amb aigua del Rec Comtal. L'alcalde Rius i Tauler dóna les gràcies al President de la Junta en un ofici del 21 de desembre. *Exp. 50/1874.*

Ús divers de l'aigua del Rec

L'aigua del Rec Comtal, després de la seva missió principal de regar els camps i de proveir la ciutat, ha estat utilitzada per a diversos serveis: des de força motriu a usos industrials i operacions artesanes.

- Informe de Mas i Vila sobre la petició d'aigua per a una màquina de vapor a Sant Andreu. *Exp. 14/1840.*
- Henry Cousin, de nacionalitat suïssa, demana permís per tal de rentar, a les aigües del Rec, peces tenyides de «Grama» en una fàbrica del Clot. La Junta li denega el permís, perquè, segons l'informe del Síndic, «(...) puede dañar a la especie de ganado que en ella se abreve y sobre todo a la caballar de los cuarteles inmediatos (...)». *Exp. 33/1844.*
- Pau Giralt demana permís per rentar sedes «extramuros». *Exp. 18/1845.*
- Els senyors Martorell i Bofill, de la fàbrica «La Española», que s'està construint a la Sagrera, demanen permís per agafar aigua del Rec per a refrescar-hi els tubs d'una màquina de vapor i per rentar-hi llana. *Exp. 26/1856.*
- El senyor Martí Calvet, de Sant Martí de Provençals, es queixa a la Junta «(...) viéndose privado de beber tanto él como sus dependientes del agua

- que pasa por su regadera procedente (...) de la fábrica de D. Francisco Xiqués y D. Manuel Miralda (...). *Exp. 23/1846.*
- Informe manuscrit de Josep Mas Vila amb un dictamen referent al fet que «(...) quieren establecer una fábrica de hilados y edificarla a las orillas de la Acequia Condal en tierras del Sr. Marqués de Monistrol nombradas Casa Noguera (...)». Es refereix als senyors Martorell i Bofill i a la fàbrica «La Española» de la Sagrera. *Exp. 9/1846.*
 - Entre la fàbrica «La Española» i la Junta del Rec hi ha un plet que va arribar al Consell Reial d'Isabel II, amb el veredict que apareix a la «Gaceta de Madrid» del 18 d'abril de 1850. També hi ha informes dels arquitectes Josep Mas Vila, Josep Fontserè i Josep Oriol Mestres. *Exp. 47/1847.*
 - Un ciutadà francès que resideix a Barcelona, tintorer, demana poder rentar sedes al Rec, «(...) en razón de no haber otro canal ni río donde poder acudir (...)». *Exp. 11/1848.*
 - S'avisava a un tintorer del carrer de Tantarantana que no pot fer cap altre ús de l'aigua del Rec que no sigui el rentat de peces, tal com se li havia concedit. *Exp. 7/1849.*
 - Uns adobers de pell de llana demanen permís per rentar-les al Rec. *Exp. 50/1850.*
 - Pere Grau i Barnoló demana permís per rentar sedes en algun «arroyo del término de San Andrés (...)», perquè a la Porta Nova de Barcelona, on té dret a rentar-les, l'aigua hi arriba bruta. *Exp. 13/1850.*
 - El rector de Sant Andreu de Palomar, Salvador Borràs, envia un ofici a la Junta del Rec on diu: «Como es indispensable el tener que sacar agua de la Acequia Condal para la obra de la nueva iglesia que se está edificando en este pueblo (...)», en demana permís. La Junta accedeix a la petició, però «(...) que se vigile el que con el pretexto de la obra de esa Santa Iglesia no se extraiga agua de esta Acequia para diferentes otros usos». *Exp. 29/1851.*
 - El Sequier comunica a la Junta que Andreu Fort, veí de Sant Andreu, ha tret aigua «de la regadera llamada conducto llenando catorce veces una caja de las que usan los carros de la basura, que al parecer la destinaba para las obras de albañilería que el Sr. Fort tiene a su cargo». *Exp. 26/1851.*
 - Jacint Poch sol·licita de la Junta instal·lar una «palanca» sobre el Rec, tocant la Porta Nova de la muralla, per rentar-hi peces d'indianes. Rovira i Trias informa que pensa que se li podria donar permís sense perjudicar els altres tintorers que ja tenen permís des de fa molt de temps. *Exp. 7/1853.*
 - Joan Riera, alcalde de Sant Andreu, demana permís a la Junta per llençar

- al Rec les aigües procedents dels safareigs públics que té instal·lats al carrer de Casesnoves. L'arquitecte Rovira i Trias informa que pensa que se li pot donar permís, sempre que faci uns pous comunicats mitjançant un filtre de sorra. *Exp. 6/1854.*
- Marian Puig demana que, atesa la poca aigua que circula pel Rec, se li permeti retenir l'aigua concedida per refrescar els tubs de les màquines i que la pugui fer servir dues vegades. *Exp. 21/1856.*
 - Agustí Rosa, director de la companyia que construirà el gasòmetre per a l'enllumenat de Sant Andreu, demana permís per passar una canonada per sota del llit del Rec. *Exps. 10 i 21/1856.*
 - Un veí de Sant Martí demana permís per passar «una cañería de hierro bituminado» per sota del Rec per tal de proveir el seu domicili d'aigua de Canyelles. *Exp. 17/1858.*
 - Ferran Puig, del «Vapor del Fil» de Sant Andreu, demana fer un contracte amb la Junta per anar a rentar paquets de fil de lli al Rec. *Exp. 36/1859* (vegeu l'Apèndix II).
 - Ramona Codina i Jordi Miralles, matrimoni propietari dels «Safareigs de Santa Catalina», envien un document a la Junta del Rec en què justifiquen que l'aigua que proveeix els safareigs prové del Rec, passant pels carrers del Rec Comtal, Baix de Sant Pere i d'Alvarez, i que és la conducció que arribava als horts del convent dels dominicans abans de l'exclaustració del 1835, que el pare de Ramona Codina havia comprat més tard, com consta a l'escriptura atorgada pel jutge «en nombre de S. M. Isabel Segunda y de la Nación Española a quien estaban adjudicados entre otros los bienes del expresado Convento de Dominicos de esta ciudad». Aquests safareigs estaven situats al carrer de Lacy, i l'assumpte va durar fins a l'any 1916, en què es va estroncar l'aigua per una avaria en la conducció. *Exp. 5/1860.*
 - L'Ajuntament de Sant Andreu demana permís a la Junta per conduir fins al Rec l'aigua que sobra de la plaça del Mercat. *Exp. 27/1860.*
 - Uns veïns de Sant Andreu demanen permís per omplir amb aigua del Rec unes basses per a remullar el cànem que han collit. *Exp. 28/1860.*
 - Transcripció d'un document de l'any 1692 en el qual el «Señor Baile General» dóna permís per regar a un veí de Santa Coloma de Gramenet. Hi ha un segell en sec de l'«Archivo del Real Patrimonio». *Exp. 33/1860.*
 - Una fàbrica d'adobament immediata a la parròquia de Sant Andreu llença les aigües brutes vora el Rec i provoca enfonsaments. *Exp. 8/1861.*
 - La vídua de Couzinet, propietària d'un molí de Sant Martí, demana permís per posar uns taulons al Rec per a fer una presa més alta perquè el molí funcioni millor. *Exp. 31/1861.*

- Uns tintorers demanen permís per anar a rentar al Rec llanes en troca i en peça. *Exp. 33/1861.*
- El director de la Industria Algodonera de Sant Andreu demana a la Junta que li permeti construir una presa de fusta perquè pugui tenir més pressió per a canviar l'aigua d'alimentació de la màquina de vapor. *Exp. 35/1861.*
- L'Alcalde de Barcelona prega a la Junta que els diumenges faci circular les aigües del molí de Sant Pere per tal d'evitar els mosquits i la pudor de l'aigua estancada. *Exp. 41/1861.*
- Un ramader demana permís «(...) para poder abreviar el expresado ganado en el agua de la Acequia (...)». Eren «(...) doce cabezas de ganado vacuno (...)». No li van donar permís. *Exp. 12/1862.*
- Francesc Planas, fabricant de paper del carrer de Maria Lluïsa, de Sant Andreu, demana permís per tirar les aigües sobrants al Rec, tot advertint que «(...) la adulteración que algunas veces se advierte en dichas aguas no es efecto de otra cosa que la parte de polvo que traen los trapos y en el acto del lavado se desprende (...)». *Exp. 43/1862.*
- Un ciutadà de Barcelona demana permís per rentar «(...) en las acequias del Rec fuera la Puerta Nueva, pelo de buey, cabra y caballo (...)». Un altre, que era matalasser, en demana per rentar «(...) unas sacas de lana (...)» i un fabricant de sederies de Gràcia en demana per rentar peces tenyides una vegada a la setmana i durant dos mesos, a causa de la reparació d'una mina d'aigua que els en proveïa, «(...) al objeto de no tener de paralizar en estas calamitosas circunstancias las operaciones de tintorería que ocupa a algunos padres de familia (...)». *Exp. 13/1864.*
- Camil Fabra i Fontanillas, propietari de la fàbrica «La Española» de Sant Martí de Provençals, demana vint plomes d'aigua a la Junta del Rec per condensar el vapor de la màquina. Escripura del 1874. *Carpeta-arxivador de Escrituras Públicas y Privadas.*
- La Companyia del Ferrocarril a França demana permís per treure aigua del Rec per a les obres que s'efectuen a la Riera d'Horta. *Exp. 20/1852.*

Documentació antiga

Més que un dipòsit de documents originals, que també n'hi ha, en aquest arxiu hi ha la transcripció de documents antics que, a més d'una informació concreta, ens poden remetre a d'altres de la mateixa època.

- Còpia d'un document de l'any 1208, amb referència a uns drets de regar. *Exp. 23/1845.*
- Document transcrit d'un privilegi del rei Jaume d'Aragó de l'any 1327. *Exp. 58/1847.*
- Les religioses del monestir de Sant Pere de les Puelles recorden els drets que tenen sobre el Rec Comtal des dels anys 1200 i 1300. *Exp. 22/1849.*
- Transcripció de documents de l'any 1300. *Exp. 51/1861.*
- Inventari dels béns del baró de Maldà amb la genealogia de la família. Any 1878. *Carpeta de Contratas.*
- Un escrit dirigit a la Reina amb l'història del Rec. Entre d'altres coses, diu que «(...) hasta el 1778 no condujo otras aguas que las superficiales del río Besós». *Exp. 11/1845.*
- Un manifest imprès parla del Rec Comtal. *Exp. 22/1848.*
- Document de l'Ajuntament de Barcelona on es justifica un pagament a la Junta del Rec. Hi ha la firma de Manuel Duran i Bas. *Exp. 19/1852.*
- Memòria llegida a la Junta General d'Usuaris del Rec Comtal, celebrada al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona. Aquesta reunió va ser promoguda pel «Sr. Jefe Superior Político de esta Provincia», davant l'escassetat d'aigua a Barcelona. *Exp. 8/1840.*

Vigilància del Rec i infraccions

El Sequier o persona encarregada de vigilar les infraccions tot al llarg del Rec era sempre qui comunicava a la Junta totes les transgressions a les ordenances que regien el bon ús del Rec. Són innumbrables les denúncies cursades i els judicis celebrats que es troben en l'arxiu. Les picardies i els trucs emprats per aconseguir aigua fora del dret no tenen fi ni compte. N'esmentarem uns quants.

- Una queixa del vigilant perquè a la torre del Baró han omplert unes basses d'aigua per amassar cànem sense permís. *Exp. 30/1844.*
- Queixa contra un tintorer del carrer de Tantarantana perquè fa servir l'aigua del Rec per a d'altres usos no autoritzats. *Exp. 7/1849.*
- Uns usuaris del Rec-Porta Nova es queixen que els presoners de la Ciutadella els prenen l'aigua. *Exp. 11/1860.*
- El Sequier denuncia un home que tenia unes vaques que abeuraven al Rec. *Exp. 51/1847.*
- La Junta del Rec denuncia davant el Governador uns regants furtius a la plaça de les Glòries. *Exp. 6/1919.*

- L'Alcalde constitucional de Barcelona oficia als alcaldes de Sant Andreu i de Sant Martí i als Prohoms de la Porta Nova que, fins a nova ordre, el Rondí Municipal armat serà el destinat a la vigilància del Rec. *Exp. 77/1838.*
- Epifani de Fortuny eleva un document a la Junta en el qual assenyala els perjudicis que li ocasiona la manca d'aigua. *Exp. 16/1852.*
- El Sequier comunica a la Junta que va ser insultat per l'arrendatari del molí de Sant Andreu i que «el arrendatario iba acompañado de otros cuatro hombres y llegaron al extremo de amenazarle». D'aquesta qüestió, se'n va parlar a la Junta del dia 30 de juny del mateix any, en la qual es va acordar avisar el Sr. Bofill, arrendatari del molí, del respecte que es deu als vigilants i que, per als conflictes, ja hi ha el Tribunal o Jurat. *Exp. 17/1852.*

Control de tota construcció pròxima al Rec

La Junta del Rec tenia dret a verificar tota mena de construcció que pogués afectar la bona marxa del corrent d'aigua. Tota obra que es fes dintre de la seva zona d'influència havia de ser comunicada i objecte d'inspecció i de suggeriments dels seus tècnics.

- Informe de l'arquitecte Josep Mas Vila sobre el pont construït a la torre del Baró. *Exp. 31/1841.*
- Informe del mateix arquitecte referent al pas d'una regadora per sota d'una riera. *Exp. 17/1844.*
- L'Ajuntament de Barcelona demana a la Junta que talli l'aigua per a una reparació al carrer de Tantarantana. *Exp. 5/1846.*
- Informe de l'arquitecte Josep Mas Vila sobre la construcció de la fàbrica «La Española» de Sant Martí. *Exp. 8/1847.*
- Enderrocament de les muralles de Barcelona. L'Ajuntament lliura unes reixes de ferro que estaven sota la muralla a l'entrada del Rec per la Porta Nova. *Exp. 26/1854.*
- Informe de Rovira i Trias sobre l'ensorrament d'una bòveda del Rec al carrer de Tantarantana. Hi van intervenir els arquitectes Fontserè i Elies Rogent. *Exp. 4/1861.*
- Quatre informes de Rovira i Trias (amb dibuixos), després d'un aiguat que va afectar el pont del Torrent d'Estadella. *Exp. 6/1862.*
- La memòria anual dóna compte d'haver comunicat al Governador Civil que fóra molt convenient que l'enginyer Ildefons Cerdà vigilés les cons-

- truccions de l'Eixample perquè no perjudiquessin les fibres i les regadores que surten del Rec. *Exp. 11/1862.*
- Informe de Rovira i Trias sobre el projecte de cobrir el Rec Comtal entorn del Portal Nou. *Exp. 17/1865.*
 - Informe de Rovira i Trias, amb plànol, que fa referència a la construcció d'un pont sobre el Rec al carrer d'Ausiàs March. *Exp. 22/1867.*
 - Document que expressa les dificultats per edificar a l'Eixample en els carrers on passa el Rec. *Exp. 43/1877.*
 - La Generalitat demana permís per desviar el conducte que passa pels terrenys de la Casa-Bloc. *Exp. 9/1933.*
 - La «Junta Mixta de Urbanización y Acuartelamiento» comunica a la Junta del Rec la necessitat de fer obres al Rec per a la construcció de les casernes de Sant Andreu. *Exp. 12/1928.*
 - La memòria anual es refereix a les obres de construcció de l'Estació de Mercaderies a la Sagrera. *Exps. 3/1918, 3/1919, 4/1920 i 4/1921.*
 - La Companyia del Ferrocarril de M.Z.A. demana permís per desviar el Rec pel carrer d'Ocata per a construir la nova Estació de França. *Exp. 5/1927.*
 - L'empresari de la plaça de braus «La Monumental» demana permís a la Junta del Rec per a la construcció d'una claveguera. *Exp. 8/1914.*
 - La Maquinista de la Barceloneta es queixa a la Junta de la pudor que fa l'aigua del Rec que passa vora la fàbrica. *Exp. 11/1890.*
 - Projecte relatiu a l'execució de les obres necessàries per tal de desviar el curs del Rec Comtal entre els carrers de Marina, d'Ausiàs March i de Casp. *Carpeta de Planos de Rectificación de la Acequia Condal/1914.*

APÈNDIXS DOCUMENTALS

Sabem que des de l'Arxiu Històric Municipal de Sant Andreu s'està treballant en un inventari de tota la documentació d'aquest dipòsit del Rec Comtal amb criteris arxivístics més actualitzats. Mentre no arriba, esperem que aquesta relació temàtica pugui ser útil a tothom qui estigui interessat en un element històric tan important com va ser durant molts segles per a tot el Pla de Barcelona, el Rec.

APÈNDIX I

En el reconocimiento que he practicado hoy en el 1er distrito de riego en un trozo de la Acequia Condal contiguo a la población de San Andrés de Palomar, he visto que la empresa del ferro-carril de Granollers, trata de construir un puente en el punto donde atraviesa la vía el torrente denominado de Estadella, por la solera del cual discurren las aguas que periódicamente produce el mismo.

Examinado detenidamente dicho torrente y las obras del puente mentado y que intenta dicha empresa construir, resulta que van a ser muchos los perjuicios que va a ocasionar a la Acequia Condal por la edificación de dicho puente, porque el piso del mismo que servirá de cauce, la Empresa indicada lo eleva unos cuatro pies y setenta y cinco centésimas de pie del anterior cauce del torrente, así es que siempre que suceda una de las avenidas que acostumbra, las aguas con menos desnivel les faltará la velocidad de la corriente y entonces a cada paso se verificarán remansos causando estos con mucha frecuencia desbordes en grave perjuicio de la Acequia Condal, de la población de San Andrés y por consecuencia a la misma empresa del ferro-carril, que se verá precisada constantemente a tener que indemnizar a la Junta de dicha Acequia y a los propietarios perjudicados.

Según los informes que he recibido de uno de los directores del ferro-carril, he sabido que los sifones que se van a construir serán únicamente de obra de fábrica los extremos de los mismos, formando el conducto por debajo de la vía férrea con unos tubos de hierro colado.

Esta construcción es a mi ver bastante viciosa si se atiende a que las aguas de las sangraderas siempre llevan en pos de sí una gran cantidad de limo, la cual queda generalmente depositada en el pósito o punto más bajo de dichos sifones, por esta causa se acostumbra a fabricarlos de modo que sean de una capacidad tal que puedan penetrar por ellos un hombre al objeto de hacer de cuando en cuando las lim-

Resta del mur de contenció del Torrent d'Estadella construït l'any 1854, que no té l'alçada recomanada pel Sr. Antoni Rovira i Trias. Exp. 8-1852 i 2-1854. Tema: *Ferrocarrils*.

pías necesarias. Del modo como intentan verificarlos, haciendo el conducto con tubos de hierro colado y de un pie de diámetro poco más o menos, será imposible poder penetrar por ellos y por lo mismo más imposible de poder hacer ningún género de limpieas, quedando de este modo más de una vez obstruidos y por consiguiente privados de agua los propietarios de los terrenos.

El torrente denominado de Estadella, situado en el término de San Andrés de Palomar, atraviesa dicha población de norte a sur, de manera que intercepta la calle Mayor de la misma casi perpendicularmente por medio de un grande baden. Hace lo propio con la Acequia Condal con un antiguo puente cuyos pretilles forman las laderas o márgenes del torrente, de manera que siguiendo su curso hacia el sur va a desaguar al río Besós. La latitud del cauce tiene unos diez y seis palmos por término medio, y el desnivel de la solera es de 1%.

No obstante de esto, en tiempos de grandes lluvias no es suficiente el cauce para dar paso al sin número de aguas que en el mismo se acumulan procedentes de las pendientes de las montañas vecinas, pues que muy a menudo se han visto por los remansos de dichas aguas inundaciones tanto en la calle Mayor de San Andrés, como

en los terrenos colindantes con el indicado torrente, y por consecuencia las aguas remansadas han desbordado siempre en la Acequia Condal en grave perjuicio de la misma.

En lo sucesivo estos perjuicios han de resultar en mayor escala a causa de la construcción del nuevo puente del ferro-carril, pues que en el trecho del torrente que media desde la referida Acequia hasta el puente, se ha elevado la solera al objeto de hacer pasar las aguas de dicho torrente por sobre el piso del referido puente, resultando de ahí que la inclinación o desnivel de la solera que guardaba la razón del 1% desaparecerá enteramente y al contrario conservará un verdadero nivel, faltando la velocidad a las aguas en tiempos de grandes avenidas, y esto sin duda motivará el que sean más frecuentes las inundaciones, y más de una vez las aguas desbordadas se precipitarán a la Acequia Condal causando los perjuicios que son consiguientes.

Este mal lo podría evitar la empresa del ferro-carril si mandase construir unas paredes de obra de fábrica que formasen un cauce paralelo desde el puente que han construido en la vía férrea, hasta encontrar la calle Mayor de San Andrés, pero de modo que fueren de una altura de ocho a nueve palmos, con buenos estribos, contruidos en la parte exterior, regularizando el cauce en todo el trecho indicado de manera que tuviera por mínimum un desnivel de un 1/2%, que formara un grande baden en el camino antiguo a la Acequia de modo que sus rasantes tuvieran igual desnivel que la altura de las paredes dichas. De este modo según mi entender, las obras practicadas por la empresa del ferro-carril, no perjudicarían ni los intereses de los irrigantes de la Acequia Condal, ni tampoco a los vecinos de la población.

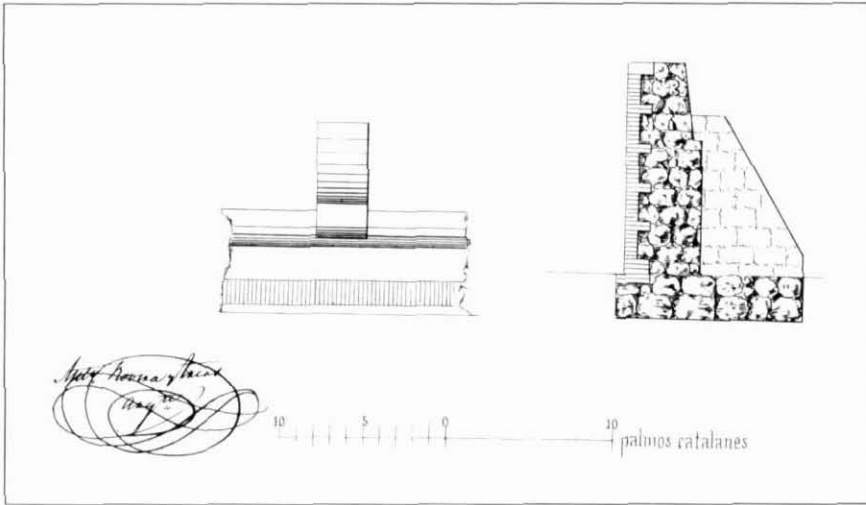
Exp. 8/1852 i Exp. 12/1856

APÈNDIX II

D. Fernando Puig y Gibert, vecino de esa Ciudad y propietario de la fábrica de hilos de lino de San Andrés de Palomar, a V. S. expone:

Que una de las operaciones que forman parte de dicha industria es el de dar una legía a los hilos antes de ser teñidos o completamente blanqueados. Después de dicha operación pasan los hilos a lavarse lo cual ejecuta hoy día el que expone con las aguas que extrae en las minas que allí posee; pero reconociendo que si después de lavado en su fábrica podía darle el último lavado (vulgo esbandir) en agua corriente, podría ser muy útil para la perfección del color, paso a proponer a esa Ilustre Junta un contrato que pueda ser bilateralmente beneficioso.

Este consiste que mediante un canon anual se le conceda por V. S. la facultad de dar el último lavado a unos quince o veinte paquetes de hilo diariamente en la Acequia Condal en uno de los puntos de su tránsito por el Distrito de San Andrés de Palomar, obligándose el que suscribe a no lavar otra clase de hilo

Croquis i fotografia d'un dels diversos sifons construïts per a passar l'aigua del Rec per dessota de la rasa del ferrocarril de França. Croquis original d'Antoni Rovira i Trias. Exp. 8-1852 i 2-1856. Tema: Ferrocarrils.

que aquellos que después de hervidos en una legía alcalina hayan ya sufrido un lavado en la fábrica del recurrente.

Como dicho hilo al pasar a un segundo lavado en la Acequia sería aún mojado de su primer lavado, resulta que no sustraería de la Acequia la menor cantidad de agua, y como en su primer lavado habría dejado ya la parte sucia en la legía, resultaría precisamente que a un palmo de distancia al punto donde se lavare, no tendría el agua olor, color ni sabor alguno.

Y para prevenir las dudas que a V. S. pudiesen ocurrirle para acceder a la petición que acaba de exponerse, propondría el que suscribe la adición de un artículo en el contrato que deje a esa Junta en una situación libre y despejada; esa es: que mediante un aviso de seis meses de anticipación puede aquel anularse por ambas partes sin que esa Ilustre Junta debiese indemnizar al que suscribe de ningún gasto que hiciera para usar de la facultad concedida.

Y atendiendo que por las razones expuestas se convencerá V. S. que sin el más mínimo perjuicio en los intereses que esa Junta representa le es dable atender a lo que se solicita.

A V. S. suplica se digne conceder el contrato propuesto fijando un módico canon que permita al que recurre aprovechar la gracia expuesta.

Barcelona, 28 de noviembre de 1859.

Fernando Puig.

Exp. 36/1859